

УДК 811.161.2'373:821.161.2-6.09

Світлана Богдан

ФУНКЦІЙНО-СТИЛЬОВА ГЕТЕРОГЕННІСТЬ ЕПІСТОЛЯРНИХ ТЕКСТІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті проаналізовано одну з найважливіших диференційних ознак будь-якого епістолярного тексту – функційно-стильову гетерогенність, що має найвиразнішу актуалізацію в листах Лесі Українки і визначає її індивідуальний стиль; окреслено основні мовні вияви гетерогенності та їх експлікацію в лексико-семантичній площині різних текстів; встановлено чинники, які позначилися на неоднорідності стильових елементів, представлених в епістолярних діалогах Лесі Українки з різними адресатами; основну увагу зосереджено на власне стильовому, жанровому та лексико-семантичному різновиді гетерогенності.

Ключові слова: гетерогенність, епістолярний текст, лист, текст, жанр, інтертекст.

Постановка наукової проблеми та її значення. Гетерогенність як лінгвістичну категорію здебільшого вивчають у зв'язку з проблемою гетерогенності тексту. А тому цілком передбачувано саме поняття *гетерогенного тексту* вважають одним із найактуальніших. Власне, воно, за твердженням Яна Галло, фокусує «проблему текстової неоднорідності, гібридності, яка простежується не тільки на рівні форми і змісту (семантична гетерогенність, представлена полікодовістю тексту), але і в рамках функційно-стилістичної гетерогенності, породженої контрастом смислових систем, що співіснують у дискурсному просторі тексту» [12, с. 1].

Гетерогенність текстів (і не лише вербальних, але й екстралінгвальних (наприклад, музичних творів, танців)), активна увага до вивчення якої (поряд із гетерогенністю в мові й дискурсі) спостережена в останні десятиліття [4; 5; 6; 7; 12; 13; 14; 16; 17; 20; 21; 24; 26; 27; 32; 34], має численні термінологічні визначення: *креолізований текст, супертекст, бімедіальний, полімедійний, мультимедійний текст, вербально-візуальний текст, полікодовий текст, контамінований текст, ізовербальний комплекс, інтерсеміотичний текст, лінгво-візуальний текст, ізоверб, відео-вербальний текст, семіотично ускладнений текст* тощо [12, с. 1–2]. Така багатомірність найменувань зумовлена насамперед відмінностями аспектів дослідження гетерогенності різних типів тексту як комунікативної одиниці, яка «не обмежена мовною складовою» [12, с. 2], тобто не лише як власне лінгвістичної категорії. Це й зумовило щонайперше неоднаковий обсяг термінолексем, які її репрезентують. Принагідно зауважимо, що сам? явище *гетерогенності* (чи звичніше – *неоднорідності / різнорідності*) в мові (на всіх її рівнях) існувало завжди й вивчалось раніше як *варіативність*, як *різномісність* або як *синкретизм* [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві об'єктом вивчення явища гетерогенності найчастіше слугують різні типи текстів і дискурсів та способи взаємопроникнення чужорідних і власне авторських елементів на певних рівнях їх мовної організації (це, зокрема, праці О. В. Белоглазової [4, 5, 6], М. В. Беляєвої [7], Яна Галло [12, 13], С. Ю. Полуйкової [21], В. Є. Чернявської [29–31] тощо).

Гетерогенні елементи і особливості їх функціонування та індивідуального вияву в художніх текстах проаналізовано в низці праць і літературознавців, і мовознавців (наприклад: Н. Г. Горбунова (гетерогенність текстів Дж. Джойса) [14], С. О. Дячок (гетерогенний інтертекст у поезії Ліни Костенко) [16], З. М. Тимофєєва (лінгвістичні аспекти гетерогенності в художніх текстах В. В. Набокова) [24] тощо).

Дослідники гетерогенності тексту послідовно стверджують, що «будь-який текст – це полікодове утворення», однак найвиразніше, на їх переконання, «семантична гетерогенність представлена в художніх текстах» [13, с. 5]. Хоча ймовірно припустити, що ступінь гетерогенності і в інших текстах, зокрема, в релігійних, публіцистичних та епістолярних не поступається художнім. Це й визначає насамперед потребу розширення джерельної бази й урізноманітнення спектра подібних студій.

Мета статті – дослідити особливості гетерогенності в епістолярних текстах Лесі Українки й окреслити її основні функційно-стильові вияви.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Учені справедливо вважають, що будь-який вербальний текст – *гетерогенний* об'єкт із огляду на те, що він: 1) завжди організований ієрархічно, його структура складається з рівнів різної природи; 2) включає в себе знаки-індекси, знаки-символи, знаки-ікони (таблиці, схеми) і метазнаки [13, с. 2]. А отже, гетерогенність тексту визначають насамперед два чинники: 1) використання в тексті різних типів знаків; 2) закодованість у тексті як мінімум двох мов [13, с. 2]. Власне, ця подвійна закодованість тексту і є визначальною властивістю, бо в будь-якому тексті присутні два коди – мовний код і текстовий код, а кожен знак у тексті реалізує одночасно «два аспекти своєї семантики: значення і мовленнєвий смисл, що виявляється в цього знака лише в межах цього тексту» [13, с. 2]. Якщо ж усю «багатоманітність текстів розташувати на шкалі реалізації мовленнєвого смислу і системного значення знака» [12, с. 3], то до мовного полюса будуть наближатися офіційно-ділові й наукові тексти, а до текстового – художні, решта – розташовуватимуться між цими двома полюсами.

Епістолярний текст за такої диференціації матиме «серединний» статус із виразним тяжінням до текстового рівня. Водночас ступінь актуалізації й вияву функційно різнотекстових елементів у цьому типі текстів навряд чи можна вважати одновимірною стильовою величиною. Обсяг чужого (тобто невластивого насамперед функційно) текстового сегмента й міру його вияву визначатимуть насамперед фактор адресата й

фактор адресанта, що узвичаєно уможлиблюють гармонійність кожного епістолярного діалогу та його змістову зрівноваженість, а отже, й однозначність сприйняття актуалізованої в ньому інформації.

Варто чітко розмежовувати, на думку вчених, поняття *текстової гетерогенності*, *полідискурсності* та *інтердискурсності*. *Текстова гетерогенність* передбачає різні вияви неоднорідності, основними з-поміж яких, очевидно, можна вважати *функційну-стильову* та *структурно-семантичну*. *Полідискурсність* (передусім як ознаку художнього тексту) О. В. Белоглазова визначає як «переплетення різноманітних дискурсів в єдиний соціокультурно-зумовлений *полідискурс*, що відтворюється у відкритій множинності текстів, об'єднаних спільною сферою застосування і специфічною ідеологією» [5, с. 121–122]. Полідискурсність – завжди фактор складності в сприйнятті тексту читачем, власне, автор повинен брати до уваги особливості свого адресата, його здібності щодо декодування тексту. Прагнення до мінімізації складності й оптимізації сприйняття тексту призводить до переважної монодискурсності текстів для читачів-початківців, молодших дошкільнят. Водночас із подорослішанням адресата зростає і дискурсна гетерогенність [5, с. 124]. А отже, *полідискурсність*, на противагу *інтердискурсності* як *спонтанній та індивідуальній* рисі кожного окремого тексту, виявляє, на думку дослідниці, ознаки стійкого набору спеціальних дискурсів, наявність яких характеризує визначену множинність текстів [5, с. 122]. Полідискурс завжди представляє ядерну зону, яка відзначається соціокультурною зумовленістю, стабільною відтворюваністю (а отже, стійкістю) [5, с. 123], тобто вона позбавлена ознак градуальності. *Інтердискурсність* як щонайперша ознака будь-якого художнього тексту належить до його периферійної зони і є величиною непостійною, індивідуальною для кожного твору, залежною насамперед від віку «ідеального читача» (О. В. Белоглазова). Епістолярні тексти, комунікантами яких є такі довершені мовні особистості, як Леся Українка, навпаки, завжди тяжіють до інтердискурсності, яку й визначає передусім фактор адресанта.

Водночас, подібно до художніх текстів, *монодискурсність* епістолярних співвіднесена також і з віковими характеристиками, але не лише адресата, а насамперед адресанта, а також – із інтенцією автора, сформованою, зокрема, відповідно до його інтелектуально-когнітивного рівня. Варто нагадати хоча б дитячі листи Лесі Українки до родини Драгоманових, до бабусі Єлизавети. Скажімо, в одному з перших її епістолярних діалогів із Є. І. Драгомановою (14 січня 1881 року з Луцька) спостерігаємо передбачуваний пропозиційний вимір, експлікований вкрай вузькими тематичними блоками, що стосуються повсякденного побуту родини, навчання, розваг і найбільш виразних вражень юної адресантки Нагадаємо фрагмент цього листа: «*Милая бабушка, поздравляю Вас з праздником і дякую Вам за подарки. Из чулків на мене прийшла всього одна пара, бо другі не налазять; тії смушки чорнії, що ви прислали, почали*

облазить, бо, мабуть, були покрашені, то папа їх продав і купив замість тих другі, сиві, і зробив мені муфту і шапку. Лілі дали червоний шарф, а мені синій; Ліля дуже хвастає своїм шарфом і надіває його часто зверху шуби. У Лілі єсть біленька шапочка з пушком і біла муфта» [25, X, с. 11] (далі, покликаючись на це видання, зазначатимемо лише том і сторінку).

У перших листах Лесі Українки фіксуємо також надзвичайно зворушливі деталі родинного побуту Косачів та дитячих забав («Були у нас ужачі яйця; ми хотіли, щоб вони вивелись, та закопали в землю, та нічого не зробили» [X, с. 9] (початок літа 1876 року); «Миша колись нарисував на стіні чорта та ще на дверях написав козячі різки і якесь лице. Ми все сидимо дома, а то, було, попросимо сала та й підшкваримо собі» [X, с. 9] (кінець 1876 року)), автохарактеристики поведінки («Мене презвали на Лесю» [X, с. 9] (кінець 1876 року); за спогадами сестри Ольги Косач-Кривинюк, «Лесю до 5-ти років звали Лосею, а тоді вона перейменувалася на Лесю, бо їй не подобалося ім'я Лося» (див. : [23, с. 42]) тощо.

Спостережено: монодискурсність у Лесиних листах із часом «згасає», а в деяких текстах зникає зовсім. І, навпаки, вияв полідискурсності не просто зростає, а набуває регулярних рис, що в поєднанні з іншими диференційними ознаками формують доміанти її епістолярного ідіостилю. Цей процес дискурсної динаміки епістолярних текстів Лесі Українки й розширення його спектра актуалізовано орієнтовно з 1887 року, щонайперше – в спілкуванні з братом Михайлом, пізніше – в діалогах із дядьком, Михайлом Драгомановим, з друзями, з сестрою Ольгою та мамою Ольгою Косач-Драгомановою. А отже, ступінь вияву полідискурсності значною мірою залежить від фактора адресата. Власне, він і визначає потенційність її актуалізації. Однак полідискурсність в епістолярії Лесі Українки суттєво поступається, на нашу думку, інтертекстуальності її листів. Можна висловити припущення, що саме епістолярні тексти (і не лише Лесі Українки) внаслідок спонтанності комунікації як домінувальної ознаки цього типу текстів має потенційно найвищий ступінь реалізації інтертекстуальності, яку, незважаючи на різноманітність тлумачень, узвичаєно визначають як міжтекстову взаємодію, а тому будь-який інтертекст завжди передбачає наявність текстових діалогів.

Одним із перших найвиразніших (і кількісно найчастотніших) виявів інтертекстуальних елементів в епістолярії Лесі Українки справедливо вважати її лист до брата Михайла 8–10 грудня 1889 року з Колодяжного, в якому йдеться про видавничі плани «Плеяди» (і її особисті) щодо реалізації проекту перекладів світової класики, що налічує майже чотири десятки авторів, майже сто текстів. Цей справді інформативно вражаючий лист стверджує насамперед читацьку обізнаність та інтелектуальний рівень юної адресантки, яка, до того ж, зауважмо, освоїла цей чужомовний літературний вимір самотужки, без будь-яких вищих навчальних закладів.

Текстова гетерогенність епістолярних текстів Лесі Українки різновимірною й багатовекторною, а її експлікація може мати як

фрагментарний рівневий вияв (в одному з можливих мовних рівнів їх організації чи навіть кількох одразу), так і текстоно зорієнтований та згармонізований. Однак як один із найсуттєвіших аспектів текстової гетерогенності правомірно, очевидно, вирізняти саме *функційну неоднорідність*. Власне вона передбачає синтез не менше двох функційно-стильових систем, які в сукупності утворюють одне структурне, смислове й функційне ціле, що забезпечує комплексний вплив на адресата.

Епістолярний текст як *власне лінгвістичний* (тобто *власне вербальний*, хоча, зауважмо, не позбавлений невербальних елементів, зокрема, авторських малюнків, як-от у листах Лесі Українки) виявляє *гетерогенність* насамперед у площині його найбільш увиразнених стильових складових, передусім, на тих рівнях мовної організації, котрі щонайперше слугують виявом функційно-різномірної інформації – на текстовому й лексичному, актуалізуючи ті елементи, первинне стильове значення яких має функційно-диференційний статус, а отже, співвіднесене з чітко окресленою функційною сферою.

Функційно-стильову гетерогенність тексту часто називають ще *гібридністю*, яка виявляється як на рівні форми, так і змісту [30, с. 8]. Зокрема, Є. Є. Анісімова кваліфікує її як здатність тексту «поєднувати в собі стилістично різномірні елементи, ознаки різних типів текстів» [1, с. 76]. До таких текстів, на її переконання, належать насамперед художні тексти, які мають елементи стилізації й пародіювання, або будь-які інші, що актуалізують чужий текст, насамперед для ілюстрації. В епістолярних текстах така зміна функційно-різномірних елементів здебільшого є виявом не стилізації, а специфікою мовної поведінки адресантів, зумовленої частково функційними домінантами епістолярії і щонайбільше – їхнім ідіостилем, що й визначає високий ступінь та частотність експлікації гетерогенних елементів.

Залежно від наявності / відсутності чужорідних функційних елементів усі тексти узвичаєно поділяють на закриті та відкриті. За цієї класифікації епістолярні тексти, разом із художніми, традиційно належатимуть до типово відкритих. Саме на наявності чужотекстових вкраплень чи на їх відсутності функційна стилістика створює також типологію текстів щодо їх відповідності / невідповідності певному зразку, тобто їх конвенційності й неконвенційності. Епістолярні тексти, маючи стереотипну структурну організацію, найвиразніше виявляють змістову й функційну неконвенційність.

Розглянемо детальніше основні способи вияву *текстової гетерогенності* в епістолярії Лесі Українки, тобто гетерогенності на рівні текстотвірних моделей, яка узвичаєно щодо текстів інших функційних стилів, на думку дослідників, полягає в *контамінації, змішуванні, гібридизації й монтажі текстових типів, текстотипів чи прототипів*. Принагідно зауважимо, що деякі вчені чітко розмежовують поняття *монтажу, змішування і руйнування текстотипу*. Ян Галло кваліфікує

текстову гетерогенність як «діалог текстового екземпляра з його конвенційною нормою», визначаючи його як «діалог текстотипів» [12].

Змішування текстових прототипів (*першотекстів*) завжди властиве таким комунікативним ситуаціям, коли «текст одного типологічного різновиду «схожий» на інший функційний стиль чи текстовий тип» [12], тобто тексти одного функційного різновиду чи жанру з'являються у вигляді іншого типу текстів. Такі тексти в мовному оформленні (в структурі, змістовому наповненні) виявляють ознаки кількох текстових моделей, а тому вони виникають як «жанрові гібриди» (Ян Галло), що мають відхилення від очікуваного стандарту.

Текстова стереотипність епістолярії (яка і становить одну з найвиразніших її стильових ознак), як відомо, сфокусована передусім на рівні структурування й типологічності архітектоніки та формі реалізації епістолярних діалогів (традиційно – прозовій). Про цю особливість, зокрема, йдеться і в заувазі-коментарі Лесі Українки (виразно-іронічній) щодо подовження тривалості часу доставки її кореспонденцій через цензуру (див. лист до сестри Ольги 19 березня 1913 року з Хельвана): *«Чого мій лист так довго блукав, трудно здумати. Видно, хтось інтересується листами з Єгипту, хоч би й від незнайомих, і стиль мій так йому сподобався, що він учився листа напам'ять, інакше міг би, прочитавши, переслати швидше (слід би мені писати листи віршами, бо то легше вивчити, ніж прозу). От, значиться, і пиши листи...»* [XII, с. 451].

А отже, зміна прозової форми листа на поетичну слугувала б безперечним індикатором зміни й змішування епістолярного та художнього стилів. Таку комунікативну ситуацію *функційного змішування* як елемент мовної гри спостерігаємо, наприклад, у її квітневому листі 1890 року з Колодяжного до брата Михайла, написаного в поетичній формі – всупереч очікуваній прозовій: *«Михайлику мій любий! / Я зважила собі / Сьогодні написати / У віршах лист тобі. / Перо й чорнило маю, / Натхнення лиш нема! / А надо мною муза / Стоїть, як стовп, німа...»* [див. детальніше: [X, с. 54–58]. У цьому листі, зауважмо, навіть датування має віршову форму: *«Которогось там марта / Я 90-й рік! / Сьогодні дням і числам / Я загубила лік»* [X, с. 54].

Непоодиноким, хоч і непродуктивним для творення епістолярних текстів Лесі Українки, можна вважати також властивий для її листовної комунікації загальноприйом *монтажу* власних і чужих епістолярних текстів (класичний вияв актуалізації «*тексту в тексті*» (Ю. Лотман)), як-от лист 17 грудня 1891 року з Колодяжного до Михайла Павлика, в якому йдеться про «*історію переселення на Сибір*» («*Хоч звістка може здатись запізненою, се писано 1 жовтня ст. ст., але треба згадати, що листи з тих сторін не так-то хутко доходять. Власне, то був тоді самий гарячий час для переселенців, що після нещасливих жнив полетіли у вирій. Ось і розповідь: «...Ось картини з нашого життя...»* [X, с. 120]).

Нерідко вона вдається також до опосередкованого цитування чужих листів. Іноді така актуалізація чужого тексту є єдиною фіксацією хоча б його фрагментів (за відсутності доцентрової епістолярії, основна частина її, як відомо, втрачена). А тому деякі листи Лесі Українки слугують джерелом часткової «мозаїчної» реконструкції її епістолярних діалогів із різними адресатами, як-от опосередкована експлікація одного з листів Ольги Кобилянської в кореспонденції до матері 27 січня 1903 року з Сан-Ремо: *«Писала мені Кобилянська, що її болить, чому, власне, з України так вдарено на неї. Вона Україну любить і сподівалася звідти ліпшого слова. Пише, що мала від Миші листа, що глибоко її зрушив; дякує „сестрам-українкам” за привіт, тільки не знає, до кого особисто з подякою вдатись; каже, що матиме собі за велику честь, коли ти обізвишся про неї в літературі; пише, що німці соціал-демократи дуже прихильні до неї, не у гнів будь добродію Єфремову! Так-то!»* [XII, с. 33]. Пор. із листом до Михайла Павлика (17 квітня 1903 р. Сан-Ремо), який, за Лесиним твердженням, прийняв «дражливо» її попередню епістолу (*«Проти Вас же я нічого не маю і ні в чому Вас не винувачу, і яке б там не було Ваше «шісте до людей», то до мене маєте те «шісте», що мене глибоко болить найменша прикрість, яку я коли, хоч і несвідомо, могла заподіяти Вам»*) [XII, с. 67]). Такі інтертексти мають здебільшого оцінювальні характеристики, що стосуються її листів, поведінки, відображають різність її поглядів і адресатів на певні події, явища тощо.

Встановлено: актуалізація окремих слів, фраз із чужих листів (найчастіше – з попередніх епістолярних текстів), здебільшого – з кола її адресатів і їх пряме та опосередковане цитування в діалогах з певним адресатом має постійний і регулярний вияв у її епістолярії й належить до диференційних індивідуально-стильових ознак, напр.: *«Не обіцяю Вам, любя пані, „гримати” на Вас, бо раз, що не буде за що (так я думаю), а друге – гримання не в моїм характері, та коли мене побачите, то самі скажете, що воно мені не до лиця»* [XI, с. 117] (графічно вирізнена авторкою лексема слугує індикатором її «чужорідності» й приналежності до іншого епістолярного тексту, в якому вона входила, ймовірно, до складу прохального виразу).

Особливо часто Леся Українка вдається в листах до експлікації фрагментів *розмовного* спілкування родини (і її власного з нею), дружнього середовища, особистих подорожніх вражень про різні мовленнєві ситуації тощо. Класичним взірцем такої текстової взаємодії можна вважати її лист 13, 14 січня 1903 року з Сан-Ремо до Івана Франка, в якому вона переказує свою суперечку з Трушем і Ганкевичем про доцільність його «універсальності». До речі, такі епістолярні фрагменти створюють можливості для мозаїчної реконструкції мовної парадигми усного мовлення українців кінця XIX – поч. XX ст. і можуть слугувати об'єктом спеціального вивчення.

До найчастотніших виявів *власне функційної гетерогенності* листів Лесі Українки, за нашими спостереженнями, належать: 1) *стильово дифе-*

ренційована (або власне стильова – функційно-стильова та експресивна), 2) жанрова і 3) лексико-семантична неоднорідність, які мають в епістолярії Лесі Українки в основному фрагментарний і контекстно зумовлений вимір.

Зауважмо, що формування парадигми стильової різнорідності епістолярних діалогів мало цілий ряд окреслених самою авторкою передумов, як мовних, так і позамовних. Власне мовні визначалися насамперед традиційними регламентаціями творення цього типу текстів, які адресантка мала враховувати ще до початку їх створення. Не менш суттєвим можна вважати також узвичаєний для неї самої спосіб викладу інформації, що і формував домінанти її індивідуального стилю. До позамовних здебільшого належали чинники, що визначали своєрідність побуту, ситуації, в яких перебувала адресантка в час створення епістоли. Вони й визначали тематичний вектор діалогу. Зокрема, в листі 10 вересня 1895 року з Колодяжного до сестри Ольги вона пише лише про різні побутові проблеми, а тому й кваліфікує його як *господарський*: «Прости, що лист такий сухий, „*хозяйственный*”. Що ж робить, перший раз в житті беру на себе роль євангельської Марфи, тоді як перше скоріш наближалась до Марії, отже, й мова у мене відповідна новій ролі» [X, с. 321]. Скажімо, тема 'здоров'я' (у листі до матері 10–11 квітня 1910 року з Хельвана («Тепер ще **друга тема**, мало чим приємніша: моє здоров'я. Щось таки з ним нема справжнього ладу» [XII, с. 307]) цілком прогнозовано передбачала використання медичної термінології та лексики: *ін'єкції туберкуліну, препарат «endotin», нормальна температура, сірчані купелі, курс* тощо. Отже, Леся Українка нерідко сама визначала й експлікувала тематичний різновид листовної комунікації, налаштовуючи адресата заздалегідь на її функційну «інакшість». Власне, обраний авторкою тематичний вектор програмував її мовну поведінку, передбачаючи водночас і певну стилістичну модель його вербальної реалізації.

Неоднорідність *функційного* виміру її епістолярних текстів, щонайперше – функційну варіантність окремих їхніх фрагментів, засвідчують непоодинокі автокоментарі самої адресантки про стильовий різновид певного листа (зауважмо: йдеться про авторські самовизначення їхнього функційно-стильового статусу, який формується передусім залежно від тематичного спрямування, що цілком правомірно знаходить вияв у актуалізації різних стилістичних засобів певного функційного стилю).

Найвиразніше функційну різнорідність листів відтворює синтагматика автохарактеристик Лесі Українки щодо опорної лексеми *лист*, фіксованої неодноразово з атрибутивами *діловий / неділовий*, напр. : «Прости, на сей раз **лист буде „діловий”**» [X, с. 389]; «Все-таки зверни увагу на мій „**діловий**” лист і відпиши мені скоріше, бо слід же мені щось відповісти людині, що так дбає про розповсюдження (от іще слово!) моєї слави – а врешті, може, й неслави, – хто знає..» [X, с. 391]; «Чом ти не відповідаєш на мій „**діловий**” лист?» [X, с. 400]; «Ще треба два **ділові** листи

от зараз написати та ще бігти по деякі орудки на місто...» [XI, с. 201]; «А тепер хтось скінчить, бо ще мусть один діловий лист написати зараз, хоч і втомлений вже» [XI, с. 347]; «...аж нічим зайнятись не можна було, ледве-ледве що пару ділових листів написалося» [XII, с. 46]; «Зробіте мені ласку, передавши йому мого листа, бо я щось сумніваюсь, чи добре то на отель адресувати «по нонешним времена», – лист діловий і спішніш» [XII, с. 51]; «До того ж всі зимові місяці я, власне, найменше старалась писати до близьких людей і обмежувалась переважно діловою перепискою, бо, знаючи, що всі мої близькі люди нервові або життям пригнічені, я не хотіла журити їх, а веселого мало могла написати» [XII, с. 52].

Привертає увагу і її коментар у листі до матері 22 жовтня 1911 року з Цулукідзе про те, що написання ділових листів до родини було для неї особливо обтяжливе: «...чогось мені всякі „ділові“ листи і розмови, надто з близькою родиною, завжди тяжкі і навіть вадять на здоров'я» [XII, с. 367] (ймовірно, тому, що такі листи стосувалося таких не бажаних для неї грошових проблем).

Зауважмо, що Леся Українка чітко диференціювала стильову різнорідність приватних листів і власне ділових. Водночас варто розрізняти стиль її ділових кореспонденцій і певні ознаки ділового викладу інформації в дружніх («дружеских») листах. А тому поява стилістично неправомірних, функційно невластивих (а отже, ненормативних) елементів ділових кореспонденцій у приватних – як чужорідних цьому різновиду комунікації – здебільшого й набувала в її автокоментарях графічних «лапкових» маркерів. Саме вони й слугують своєрідним індикатором функційної різнорідності тих чи тих мовних одиниць у конкретному епістолярному тексті. Про диференційність і стильову варіантність таких листів стверджує також Лесина мрія мати двох секретарів для написання цих стилістично відмінних текстів, про що вона пише (з притаманними їй стилю жартівливістю та іронічністю) до двоюрідної сестри Лідії Драгоманової-Шишманової 10–11 грудня 1899 року з Києва: «Очевидно, «человек, который работает», не повинен зовсім писать листів сам, а держать два секретаря, одного для ділових, другого для дружеских і родственных листів, от Ваня має такого секретаря в твоїй особі, а я надіюсь, що, може, колись, як вийду заміж, то мій чоловік буде секретарствовать у мене, ну, а тим часом „не надіюсь ни на князи, ни на сыны человеческие“ і пишу все, що треба, сама або мовчу і з серцем сокрушенным читаю філіппіки розгніваних приятелів і родичів, повторяючи кожний раз „теа culpa!“ » [XI, с. 153].

Несхожість між цими двома різновидами епістолярного спілкування, за твердженням Лесі Українки, полягає й у самому процесі їх написання. У листі 10 листопада 1910 року з Кутаїсі до Михайла Кривинюка Леся Українка зізнавалася, що створення ділових і неділових листів вимагало від неї різних зусиль (очевидно, зважаючи насамперед і на різний ступінь стереотипності перших (тобто певну механічність їх написання), і на

необхідність творчих та особливих емоційних зусиль щодо других). Імовірно, саме потреба менших емоційних зусиль (унаслідок стереотипності ділових кореспонденцій) уможлиблювала їх написання навіть у часи її фізичної недуги: *«Скажіть мамі, якщо вона в Києві – нічого про неї не знаю – і хто ще з наших в Києві є, що я хутко їм напишу, а тепер не можу – ледве діловий спішний лист наскребла, бо дуже ослабла»* [XII, с. 319]. Щоправда, для написання неділових листів вона потребувала іноді, за її зізнанням, не так фізичної, як моральної енергії, тобто відповідної налаштованості: *«...та й сам хтось не мав моральної енергії (хоч сила фізична була) до писання неділових листів»* [XII, с. 45].

Щоправда, наявність стилістично чужорідних елементів у листах Лесі Українки навряд чи завжди правомірно сприймати як свідому й цілеспрямовану функційну змішуваність чи функційне порушення, тобто стилізацію. Такі явища, за твердженням самої авторки, мають стереотипізований характер в її індивідуальному епістолярному стилі, тобто належать не до факультативних, а радше – до типологічних виявів. Йдеться, зокрема, про прийом рубрикації епістолярних текстів, який загалом, як відомо, не властивий епістолярному функційному виміру, а радше – науковому чи офіційно-діловому. У листі до Гната Хоткевича 9 березня 1907 року Леся Українка, зокрема, зауважує, що в неї це такий *«фасон»*, тобто спосіб писання, елемент індивідуального стилю: *«Так, товаришу милий, „мир миром“, хоч ми й не сварились (принаймні се на мою думку так). Для в'язного миру я Вам напишу кілька більш „стилістичних“ ніж речевих поправок, які, сподіваюсь, ні Вам, ні мені нервів не роздратують. Перш усього, ніколи не надавайте великої ваги „пунктам“ (1), (2), (3) і т. п.) в моїх листах бо се такий мій façon d'écrire (спосіб писання (франц.)) і нічого спільного з жадними ультиматумами не має, а частіше служить тільки для впорядкування моїх власних розтріпанних думок»* [XII, с. 192–193]. До речі, саме така стильова манера викладу інформації видалася Гнатові Хоткевичу виявом категоричності спілкування й свідченням порушення етики листовної комунікації. До того ж цей Лесин лист адресат сприйняв як жанрову заміну й був кваліфікований ним як ультиматум чи обвинувальна промова (*«Про „ультиматуми“ Ви говорите, запевне, тому, що під впливом моєї „серйозності“ взяли мій лист аж трагічно, але він все-таки елемента трагедії в собі не має. Бачте, мені здався ультиматумом (ну, і то не безповоротним) той Ваш „жарт“ у листі до Шури, через який і „сыр-бор загорелся“, то і лист мій треба розуміти скоріш як „защитительную речь“ (сі ж „речи“ не раз і в різкій формі викладаються, ніж моя), а не як „обвинительный акт“»* [XII, с. 193]), домінувальними ознаками яких виступають, зокрема, текстова структурованість і підкреслена логічність викладу інформації, які увиразнюють і посилюють імперативність мовлення. Власне це й спонукало Лесю Українку до поширених коментарів і пояснень щодо такого індивідуального способу висловлення думки в її листах: *«Таким способом можу Вам по всім*

пунктам нумерованим відповідати – далєбі, **я нічого злого в нумерації не бачу!** Адже і поети часом нумерують свої строфи, їй-богу!

1. Було б чудно думати, що від мого листа щось могло б змінитися в наших товариських відносинах.

2. Я теж не сердилась на Вас, але з а В а с мені не раз було досадно, і мені, звісно, здавалось, що на то є поважні причини.

3. Я замало (може) думала над Вашим листом, а Ви над моїм зате занадто багато, чим і пояснюється Ваш пункт –

4. на який я не хочу відповідати, бо він направлений „мимо Сидора в стєну”, то нехай коли-небудь та «стіна» і відповідь Вам, а я тут ні при чому (тепер уже Ви будете сердитись, але я не боюся!).

5. Признаю за Вами право жарту нині, і прісно, і во-віки-віків і прошу вже більш ніяких „сочинений” з поводу „того” мого листа не писати, бо „різностороннє освітлення” Вам все одно не вдасться – у Вас не публіцистичний талан, а мене на запорожця однаково не переробите, через те буде краще, коли „без поводу” напишете мені, як Вам живеться і т. п., і взагалі про що хочете, то мені се буде далеко цікавіше» [XII, с. 194].

Однак власне такий спосіб викладу інформації в епістолярних текстах Лєсі Українки не поодинокий. Подібну стильову манєру спостережено і в листі до матері 23 березня 1898 року з Ялти зі своєрідним графічним маркуванням структурних частин, пор. : «П[ан] Дерижанов чоґось-то не рішився писати тобі сам, що, може, тобі се здасться чудно або, може, навіть налякає, і просить мене передати тобі „своїми словами” те, що він збирався писати. / 1°. Він уважає, що досі занадто багато звертали лікарі увагу на мою ногу і занадто мало, до крайності мало, на мої нерви. / 2°....» [XI, с. 31].

Узвичаєність (і нормативність для її ідіостилю) такого викладу інформації в листуванні з мамою зумовлена, ймовірно, маминим побажанням писати «фактичні» (тобто наповнені фактами) листи. Однією з передумов можна вважати також і епістолярну манєру Олєни Пчілки писати листи до доньки з численними запитаннями (про що зазначає сама Лєся). Це й зумовило частотну появу прийому рубрикації в їхніх діалогах, пор.: «Щодо аналогії з папою і тобою, то тут аналогія неповна. Бо 1) що можна действительному статському советнику, того не можна титулярному, та ще й „помощнику”; 2) з твоїх творів тільки одно «Орлове гніздо» по сюжету схоже з сим твором, але ж воно досі не надруковане і невідомо, який би воно зробило ефект свого часу; 3) тоді не було судових процесів літературних, не було, значить, огласки, а відомо, що і тут часто „свет не карает преступлений, но тайны требует для них”; 4) „бывали хуже времена, но не было подлей»» [XII, с. 427].

Подібне структурування тексту спостережено також і в листі 21 жовтня 1899 року до сестри Ольги («Ти мені нагадуєш, що я обіцяла нічого не робити цілий сей рік, але ж 1 – «нічого» не слід в сьому випадку розуміти абсолютно, 2 – се не завжди від себе залежить і 3 – «добрими замірами

виможене пекло», *се трошки цинічно, але зате правда*» [XII, с. 146]) та до брата Михайла 25 лютого 1891 року з Відня (див.: т. X, с. 69–70).

У листі до Івана Франка 26 травня 1892 року з Колодяжного, що повністю побудований також за принципом структурування змістових блоків, Леся Українка так пояснює свій спосіб викладу інформації: *«Добре, що можу відповідати по номерах, так буде більше з толком, бо він в моїх листах не завжди є»* [X, с. 135].

Крім фрагментарної актуалізації диференційних елементів наукового стилю в текстовій організації листовних текстів, Леся Українка вдавалася найчастіше до прийому стилізації (здебільшого – спонтанного, рідше – цілеспрямованого) ділового стилю. Найвиразнішими ознаками такої взаємодії виявляється лексична площа й тематична зорієнтованість тексту.

Зокрема, в листі 4 січня 1912 року з Цулукидзе до Ф. П. Петруненка вона не лише послуговується улюбленим прийомом викладу інформації, властивим науковому та офіційно-діловому стилям, а й використовує найменування одного зі стереотипних реквізитів тексту протоколу: *«Ви і мама даремне так „драматично” віднесли до мого проекту про ті переклади, бо 1) я всіх київських чуток не знаю, 2) не дуже й збиралась сама з тими добродіями в спілку йти, а думала урвати з них „хоть шерсти клок”, а втім, Ви маєте... І цур їм навіки, перейдім „до порядку дневного”»* [XII, с. 381–382].

Не менш стилістично увиразнена й продуктивно зрезалізована в листах Лесі Українки «присутність» елементів релігійного стилю, передусім, різнорідних біблеїзмів – від окремих власних назв, стилістично маркованих найменувань – до афоризмів, напр.: *«Скажи Вані (чоловікові Лідії Драгоманової-Шишманової. – С. Б.), що коли він не слухатиме добрих людей і не перестане бути таким *rongeur de vieux bouquins* (пожирачем старих книг (франц.)), то я явлюсь у Софію *und wenn er ist nicht willig so brauch ich Gewalt!* (І коли він не схоче, я застосую силу (нім.)). Зроблю грандіозне *autodaf?* (аутодафе (франц.)) і навіть „Ленору” не пощаджу (примітка Лесі Українки: Ще проект помсти: продати його бібліотеку і за виручку тобі велосипед купити і устроїть перед домом плац для football і lawn-tennis!!!) – **страшний господь Адонай у гніві своєму, і пророки його не знають милосердя!** / *Ось йому моє сестринське наставленіє, і „да пребудет мир в доме вашем”»* [X, с. 353]. Як бачимо, в цитованому фрагменті вжито не лише функційно диференційовані найменування – *господь, Адонай, гнів, пророки, милосердя*, а й виразно стилізоване завершальне висловлення, основу якого становить старослов'янське наставленіє і узвичаєна для релігійного стилю формула вітання-благословення *да пребудет мир в доме вашем*, запозичена з тексту Євангелія від Матвея (10: 12) і традиційна для мовної поведінки християн (пор. його український варіант: *«Входячи ж у дім, вітайте його, кажучи:**

Мир дому цьому!») (детальніше про використання біблеїзмів у листах Лесі Українки йдеться в наших попередніх статтях [9; 10]).

До узвичаєних функційних експлікацій у листах Лесі Українки належить і використання різноманітних *розмовних* елементів. Власне, такі елементи у функційно-стильовій площині епістолярних текстів, всупереч поширеному і в сучасних мовознавчих працях твердженню про те, що епістолярія є лише писемною формою розмовної мови (щоправда, іноді такі зауваги все ж таки обмежені «епістолярною утилітарно-побутовою практикою» [11, с. 23], а отже, не проєктовані на всю епістолярну спадщину), вважаємо, що принаймні для епістолярної мовотворчості Лесі Українки вони є лише одним із можливих виявів функційної гетерогенності, а не органічною її стильовою ознакою, тим паче – розрізнявальних. Розмовні елементи в її листуванні, подібно до «книжних стилів спілкування – художнього, публіцистичного, почасти – наукового та офіційно-ділового» [11, с. 24], набувають статусу функційно-розмовних, увиразнюючи й диференціюючи її ідіостиль емоційно й експресивно, завжди створюючи певний стильовий реєстр.

Насамперед варто виокремити продуктивне вживання питальних речень, які до того ж стверджують діалогічний (хоч і своєрідний) вимір епістолярного тексту (на противагу узвичаєному серед мовознавців погляду на нього як монологічну форму комунікації). Важливою визначальною ознакою епістолярії Лесі Українки можна вважати актуалізацію таких речень не в завершальній частині (що властиво є традиційною ознакою структурно-семантичної організації епістолярних текстів загалом), а на початку, напр. : *«Чого Ви се так на мене напались? Далєбі, не по правді Ви вчинили!»* [X, с. 141] (до М. П. Драгоманова, 22 грудня 1892 р. Колодяжне); *«Що з Вами? Чи Ви живі, чи здорові? Чи, може, яка „лютая змія” похапала Ваші листи на дорозі? Чи, може, Вам „не було охоти й потреби писати”, як мовляв один мій товариш після трьохмісячної перерви кореспонденції»* [X, с. 126] (до М. І. Павлика, перша половина січня 1892 р. Колодяжне). Такий початок комунікації характерний передусім для безпосередніх розмовних діалогів.

Одним із типових і регулярних виявів розмовності епістолярного ідіостилю Лесі Українки можна вважати також функціонування численних вигуків, що відтворюють цілий спектр її різнорідних емоційних станів (напр.: *«Ой, спішусь, вже пізно, здається, на пошту! / Паси, паси, паси па!»* [XI, с. 243]; *«Тепер вернімось „з форуму додому”. Писати про себе? Про ногу?! Ох-х-х!...»* [XI, с. 401]; *«Ох, яке воно холодне, сеє schwarz auf weiss! нема тону, нема жесту, нема мовчання»* [XI, с. 267]; *«Ей, приїздить, панно Ольго, знов до мене, та будемо собі знов szare godziny (сутінки (польськ.)) справляти! і чай будемо пити „не отвратительный”, і Гріга гратимем, і я Вам страшні драми та дикі фантазії розповідатиму, та й залетимо обидві ins Blaue hinein! (в голубу далечінь! (нім.))»* [XI, с. 143]; *«Та ще наша польська зима, мокра та льодовита – ой-ой, боюся!..»* [X, с. 102].

Часто в її листах експліковано ті вигуківі одиниці, що належать сьогодні до архаїки українського усного мовлення і майже не вживані в сучасному, наприклад: «**От би славно було!!..**» [XI, с. 325]; «**Ой боже!** якби-то, напр[иклад], д. Павлик знав, що я хвалю Вас за німеччину і запрошую до російщини, – то б то сварився!» [XI, с. 118]; «Ей, та вже недаремне ті галичани, що приїздили „шукати жінки собі” на Україні, стали з тим своїм сватанням „притчею во языцех”! У нас хіба капелюхи так вибирають, а не жінок. І то ж приїздили не які-небудь, а поступовці... **Цур їм**, аж говорити не хочеться!» [XI, с. 119].

Розмовний колорит завжди актуалізує й стилістично маркує стереотипний для розмовно-побутового спілкування українців (і, зауважмо, частотний в Лесиній епістолярії) полісемантичний вигук ну («**Ну**, але ж правда, що ти і Лілея ще й навіть лілейная, се дуже важно і поважно!» [X, с. 236]; «**Ну**, будь здорова, любая, милая, золотая Лілія!» [XII, с. 416]; «**Ну**, до побачення!» [X, с. 265]. У текстах Лесі Українки він слугує найчастіше індикатором завершення епістолярного діалогу або зміни його тематичного вектора (див. про особливості його функціонування й семантичні вияви в українській мові в статті Ф. С. Бацевича [3]).

Зосібна варто виокремити один із улюблених Лесиних вигуків *гай-гай*, семантика якого здебільшого відтворювала її емоційні стани суму, печалі та смутку, напр.: «А мої незчисленні „теми” – **гай-гай**, що з ними, бідними сиротами, буде?» [X, с. 59]; «(Таких віршів маю близько десятка. **Гай-гай**, тем багато, а часу так мало!)» [X, с. 59]; «Я ще ні разу не була у гаю. **Гай-гай!**» [X, с. 69]; «Шкода, коли ти не приїдеш на різдво до мене! Ми б разом послушали еолову арфу перед університетом, подивились би на страшні тополі, і я б знову подумала, що мені вісімнадцять літ, що ми живемо на Тарасівській, де у мене на столику проліски стоять, у хаті рожево світло, а в серці провесна... **Гай-гай**, яка старовина!» [X, с. 187].

Вирізняють епістолярний стильовий діапазон Лесі Українки і традиційні як для розмовного, так і для уснопоетичного мовлення українців вигуківі конструкції на зразок *Ой доленько*, *Моя ж ти долею*, *Лишенько* (напр. : «**Ой доленько**, вже друга година ночі, а завтра треба рано вставати!» [X, с. 267]; «**Моя ж ти долею темнейка!**» [X, с. 142]; «**„Ой, моя долею”!** Що з мене далі буде!» [X, с. 163]; «...коли се біжить щось по коридору, як підкований кінь, найшвидшим галопом і просто аж креше підлогу – цок, гуп, цок, гуп! **Лишенько** – хата розвалиться! Питаю: хто се біг? *Herr Assistent* (пан асистент (нім.)) Ну-ну...» [XI, с. 89]).

Художній текст в її епістолярії актуалізовано спорадично через експлікацію власних поетичних текстів (див., зокрема, лист до брата Михайла 30 травня 1890 року з Колодяжного), а найчастіше – насамперед через використання численних образних одиниць (одна із домінант її епістолярного стилю і мовомислення загалом, про що вона сама зізнавалася в листі 2 січня 1892 року з Колодяжного до Михайла Драгоманова: «...я не вмю думати без образів» [X, с. 125]) і різні інтертекстуальні вияви.

Зауважмо, однак, що інтертекст (*інтекст*) в епістолярії Лесі Українки як найвагоміша диференційна ознака індивідуального ідіостилю різнотипний за: 1) *джерелами* (це – **функційно неоднорідні елементи** з української та інших мов, представлені одиницями різних мовних рівнів і гетерогенні граматично – окремі *слова, словосполучення та речення*, експліковані рідною мовою чи однією з чужих, які знала адресатка); 2) *фактором авторства* (найчастіше – це її адресати – родина й друзі, а також відомі особистості – письменники, історичні діячі тощо).

Увиразнює функційно-стильову гетерогенність епістолярних текстів Лесі Українки і різнорідність актуалізованих експресивних стилів. Саме на неоднорідності *експресивного* виміру багатьох епістолярних текстів (власних і чужих) й особистих уподобаннях щодо деяких із них вона неодноразово звертає увагу своїх адресатів, вирізняючи цю стильову ознаку як *тон* (тобто, *тональність* мовлення) – ***echt ritterlich*** (наскрізь рицарський (нім.)) [XII, с. 28], ***спокійний, «рицарський»*** [XII, с. 29], ***докторальний*** [X, с. 353], ***високий*** [XII, с. 66], ***неподобний*** [XII, с. 102], ***гречний*** [X, с. 414], ***гречний, коректний*** [XII, с. 47], ***категоричний*** [XI, с. 115], ***гіркий і зовсім уже не празниковий*** [XII, с. 222], ***холодний*** [XI, с. 211], ***сердито-саркастичний*** [XI, с. 232], ***нервовий*** [XI, с. 300], ***тон римського авгура*** [X, с. 292], ***об'єктивний*** [XII, с. 25], ***призвоїто-бойовий*** [XII, с. 40], ***делікатний*** [XII, с. 51], ***церемонний*** (*peu sociable et prude* (малотовариський і лицемірно скромний (франц.))) [XII, с. 298], ***хвалебний*** [XII, с. 298], ***карикатурний*** [XII, с. 447], ***moll*** (мінорний тон (франц.)) [XII, с. 461] тощо, які стверджують її тяжіння до високого й шляхетного виміру спілкування й поведінки. Щоправда, тональність («усвідомлена (інтенціонально-вольова) або неусвідомлена (позаінтенціональна) емоційно-аксіологічна і змістово-інформативна організація мовного матеріалу (у його динамічному вияві), за допомогою якої адресант формує повідомлення, мовленнєвий акт певної ілюкції, що впливає на адресата, а іноді й на ситуацію спілкування») [2, с. 239]) в епістолярному тексті позбавлена вияву таких її складових, як інтонація, темп мовлення, гучність, тембр, паузація, а тому реалізується, передусім, завдяки лексико-семантичним та синтаксичним засобам.

Важливі для правомірності тверджень про *жанрову гетерогенність* її епістолярії визначення самої адресантки щодо основних способів експлікації тих чи тих жанрів (свідомих і мимовільних), передусім – частотні самохарактеристики Лесі Українки жанрових ознак різних листовних текстів, їх порівняння з певним жанром іншого функційного стилю. Зокрема, в листі до Ольги Кобилянської 30 січня, 3 лютого 1900 р. з Києва вона зауважувала: «*Чи хто Вам пише такі листи, як я? Певне, ні, бо я вже прославилась далеко своїми листами, що в них ніколи нема того, що треба. Мама не раз сміється, що я пишу їх, певне, з високості неба чи з дна моря, але не з сього світу. Часами вони подібні до рецензій, як от і сей: спочатку література, потім музика, а щоб докінчити рубрику, уміщу і*

драму» [XI, с. 162]. Лист 15 липня 1895 року з Софії до Михайла Павлика Леся Українка порівнювала з *протоколом* («*Не дивуйтесь, що мій лист такий діловий, мов протокол, се єдиний спосіб тепер писати листи, а то є риск не дописати ніяк*» [X, с. 308]). Як промову вона визначила лист до брата Михайла 25 лютого 1891 року з Відня: «*„Usque tandem, Catilina!..“ (доки будеш, Катіліно (лат.) etc., – можеш ти мені гукнути, стративши всяку терпеливість при читанні моєї **harangue** (промова (франц.))*» [X, с. 71].

У листі до Михайла Драгоманова 2 січня 1892 року з Колодяжного вона називає свій лист *хартією*: «*Та вже колись приїду, то до всього допитаюся! Таки, видно, інакше не буде, а то що з того, що я розвалю листа, наче Велику **хартію**, – однаково ні до чого толком не допитаюся, бракує „епістолярного таланту“! Однак, якщо Вам мої хартії справляють яку приємність, то писатиму частіше*» [X, с. 126]. «Велика хартія» (Велика хартія вольностей), як відомо, це конституційна основа прав англійців, котру ухвалив англійський король Іоанн Безземельний 15 червня 1215 року на вимогу повсталі аристократії. Її статті обмежували владу короля на користь феодалів і зобов'язували його дотримуватися законів.

Кваліфікація епістоли 28 листопада 1897 року з Ялти до сестри Ольги як *статті* має, очевидно, на увазі їхню спільну диференційну ознаку з науковим текстом, пов'язану зі значним обсягом, тобто насамперед зі структурними параметрами, а не власне стилістичними домінантами: «*Аже ж се **справжня стаття**. Я почала писати в 6-й годині, а тепер вже, слава богу, 10-а, пора і честь знати*» [X, с. 409].

Іноді листи, що мають здебільшого подієво-інформаційний характер, Леся Українка жартома називає *хронікою*, зазначаючи, що цей функційний вимір дається їй особливо важко: «*Здається, більш нічого, уваги достойного, і, нарешті, ти знаєш, що з мене поганий хронікер, кажуть, ніби се шанс, що може зато вийти добрий поет, я себе тим і потішаю*» [XI, с. 146].

В епістолярному діалозі з сестрою Ольгою (10 січня 1902 року з Сан-Ремо) один із попередніх листів до родини вона називає *універсалом*, підкреслюючи його основну розрізнявальну ознаку – множинність адресатів («*Хотіла я тобі написати другого дня після написання „універсалу“ до всіх вас, але залінувалась і не написала*» [XI, с. 310]). Подібні епістолярні тексти авторка кваліфікувала ще синонімічним найменуванням – *колективне посланіє* [XI, с. 296].

Неодноразова також поява номінації *бюлетень* («*От і весь мій **бюлетень**, та вже й спати пора*» [X, с. 364]; «*От тобі й весь **бюлетень** ясної пані*» [XI, с. 226]) мотивована специфікою основного тематичного вектора листів – 'здоров'я'.

Така жанрова різnorodність листів Лесі Українки зумовлена не лише їх змістовою неоднородністю, а насамперед актуалізацією відповідних стильових і стилістичних ознак. Кожне з таких авторських самовизначень їх жанрового статусу є водночас додатковим аргументом функційної окремішності й своєрідності епістолярних текстів загалом.

Однак найчастіше епістолярну гетерогенність текстів Лесі Українки формує *лексико-семантична неоднорідність*, що значною мірою представлена інформацією, яка належить іншим авторам (тобто *інтертекстова*), експлікована здебільшого у вигляді опосередкованого чи безпосереднього цитування, алюзій та ремінісценцій. Своєрідність епістолярного інтертексту полягає в тому, що до його джерел, крім узвичаєних в інших функційних сферах (*тексти різних функційних стилів – власне українські й чужомовні, уснопоетичні твори, фразеологізми, афористика*), належать також персоналії родинного й дружнього середовища адресантів. Але це вже тема іншого дослідження.

Висновки й перспективи дослідження проблеми. А отже, гетерогенність можна вважати визначальною диференційною рисою епістолярії Лесі Українки. Домінантну позицію з-поміж актуалізованих її різновидів (текстова, власне стильова, жанрова й лексико-семантична) має функційно-стильова різнорідність, експлікована на різних рівнях мовної організації. Актуалізація стилістично маркованих елементів інших функційних стилів в епістолярних текстах Лесі Українки належить до виразних ознак її індивідуального стилю. Перспективу подальшого вивчення проблеми гетерогенності вбачаємо у вивченні інтертекстуальних виявів її листів і в компаративних студіях її експлікації в українській епістолярії XIX–XXI століть.

Список використаної літератури

1. Анисимова Е. Е. Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов) / Е. Е. Анисимова // Вопросы языкознания. – 1992. – № 1. – С. 71–79.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
3. Бацевич Ф. С. Комунікативні особливості вигуку НУ в сучасному українському мовленні / Ф. Бацевич // Дивослово. – 2008. – № 6. – С. 31–33.
4. Белоглазова Е. В. Детская художественная литература в аспекте полидискурсивности / Е. В. Белоглазова // Стереотипность и творчество в тексте: сб. науч. трудов. – Пермь, 2006. – С. 205–212.
5. Белоглазова Е. В. Интердискурс и полидискурс / Е. В. Белоглазова // Стил. – 2008. – С. 121–129.
6. Белоглазова Е. В. Полидискурсивность как адресато-обусловленная характеристика текста / Е. В. Белоглазова // Сибирский филологический журнал. – Вып. 2. – 2009. – С. 187–194.
7. Беляева М. В. Паратакис и гипотакис в синтаксисе устного дискурса с позиций гетерогенности / М. В. Беляева // Вестник Московского городского педагогического университета. – Серия «Филология. Теория языка. Языковое образование». – 2013. – № 1 (11). – С. 14–19.
8. Богдан С. К. Родинне спілкування Косачів : Етикетні стереотипи в епістолярних текстах / С. К. Богдан // Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки; упоряд. Н. Стащенко. – Луцьк, 2006. – Т. 3. – С. 46–61.
9. Богдан С. Святе Письмо як інтекст в епістолярних текстах Лесі Українки / Світлана Богдан // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Вип. 659 : Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – С. 23–27.

10. Богдан С. Біблеїзми в системі епістолярного автопортретування Лесі Українки / Світлана Богдан // Волинь філологічна: текст і контекст. – 2014. – Вип. 17. – С. 15–36.
11. Библик С. Диференційні ознаки розмовно-побутового стилю літературної мови / Світлана Библик // Українська мова. – 2011. – № 4. – С. 22–31.
12. Галло Ян. Гетерогенность текста как лингвистическая проблема [Електронний ресурс] / Ян Галло // Jazyk a kultúra. – 2013. – číslo 15. – Режим доступу: http://www.ff.unipr.sk/jak/15_2013/gallo.pdf (15.10.2016).
13. Галло Ян. К проблематике семантической гетерогенности текста / Ян Галло // OPERA SLAVICA. – XXIII. – 2013, 2. – S. 1–6.
14. Горбунова Н. Г. Гетерогенность текста Дж. Джойса: о механизмах связности в «бессвязном» тексте / Н. Г. Горбунова // Лингвистика текста и дискурсивный анализ: традиции и перспективы. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2007. – С. 85–91.
15. Денисова Г. В. В мире интертекста: язык, память, перевод / Г. В. Денисова. – М. : Азбуковник, 2003. – 298 с.
16. Дячок С. О. Джерела та функції гетерогенного інтертексту в поезії Ліни Костенко [Електронний ресурс] / С. О. Дячок // Філологічні студії: зб. наук праць. – 2015. – Вип. 4. – С. 91–93. – Режим доступу: <http://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/118#.WE2hgUfznRJ> (10.10.2016).
17. Ищук М. А. Гетерогенный текст: функции его составляющих / М. А. Ищук // Вестник ТвГУ. – Серия : Филология. – Вып. «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2008. – №13. – С. 176–182.
18. Ищук М. А. Специфика понимания иноязычного гетерогенного текста по специальности: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: специальность: 10.02.19 (теория языка) / М. А. Ищук. – Тверь, 2009. – 19 с.
19. Коцюбинська М. Листи і люди. Роздуми про епістолярну творчість / М. Коцюбинська. – К. : Дух і літера, 2009. – 584 с.
20. Литвиненко Т. Е. Интертекст и его лингвистические основы (на материале латиноамериканских художественных текстов) : дисс. ... докт. филол. наук: специальность: 10.02.05 (романские языки); 10.02.19 (теория языка) / Литвиненко Татьяна Евгеньевна. – Иркутск, 2008. – 380 с.
21. Полуйкова С. Ю. Жанровая гетерогенность в прагмалингвистическом аспекте / С. Ю. Полуйкова // Омский научный вестник. – 2012. – № 4 (111). – С. 179–182.
22. Сонин А. Г. Экспериментальное исследование поликодовых текстов: основные направления / А. Г. Сонин // Вопросы языкознания. – 2005. – №6. – С. 115–123.
23. Спогади про Лесю Українку. – К. : Дніпро, 1971. – 483 с.
24. Тимофеева З. М. Лингвистические особенности гетерогенного художественного текста: (Языковые средства выражения русского национального колорита в англоязычных произведениях В. В. Набокова): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: специальность: 10.02.04 (германские языки)/ З. М. Тимофеева. – СПб., 1996. – 19 с.
25. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. – К. : Наук. думка, 1975–1979. – Т. X. – 542 с.; Т. XI. – 478 с.; Т. XII. – 694 с.
26. Чаплевич Э. Литература как гетерогенное явление: (к постановке проблемы) / Э. Чаплевич // Вестник Московского ун-та. – Серия 9: Филология. – 1996. – № 4. – С. 125–132.
27. Чернов Г. В. К вопросу о гетерогенности компонентов функциональной системы / Г. В. Чернов // Сборник научных трудов. – М., 1987. – Вып. 295. – С. 17–26.
28. Чернявская В. Е. Текст как интердискурсивное событие / В. Е. Чернявская // Текст – Дискурс – Стиль. – СПб., 2004. – С. 33–41.

29. Чернявская В. Е. Открытый текст и открытый дискурс: интертекстуальность – дискурсивность – интердискурсивность / В. Е. Чернявская // Стил-6. – Белград, 2007. – С. 11–26.

30. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность: учеб. пособие / В. Е. Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 245 с.

31. Чернявская В. Е. Поликодовое пространство текста: лингвосемиотическая парадигма языкознания / В. Е. Чернявская // Язык в парадигмах гуманитарного знания: XXI век: сб. научн. ст. / С.-Петерб. гос. ун-т экономики и финансов, Ереван. гос. лингв. ун-т им. В. Я. Брюсова; под общ. ред. В. Я. Чернявской, С. Т. Золяна. – СПб., 2009. – С. 23–37.

Богдан С. Функционально-стилевая гетерогенность эпистолярных текстов Леси Украинки. В статье проанализирован один из важных дифференциальных признаков эпистолярного текста – функционально-стилевая гетерогенность, наиболее полно актуализированная в письмах Леси Украинки и определяющая ее индивидуальный стиль; исследованы ее основные функциональные проявления и их экспликация в лексико-семантической плоскости этого типа текстов (к ним относятся прежде всего различные элементы научного, делового, религиозного, разговорного и художественного стилей); установлены факторы, влияющие на неоднородность стилиевых элементов, представленных в эпистолярных диалогах с различными адресатами и самые типичные проявления текстовой разнородности, которые и формируют своеобразность индивидуальной интердискурсивности ее писем; главное внимание сосредоточено на экспликации собственно стилиевой, жанровой и лексико-семантических разновидностях гетерогенности.

Ключевые слова: гетерогенность, эпистолярный текст, письмо, текст, жанр, интертекст.

Bohdan Svitlana. Functional-stylistic Heterogeneity of Lesia Ukrainka's Epistolary Texts. The article highlights the issue of functional-stylistic heterogeneity and considers it as one of the most important differentiating features of epistolary text. The author argues that functional-stylistic heterogeneity is most clearly actualized in the Lesia Ukrainka's letters and determines the uniqueness of her individual style. The study reveals main functional manifestations of heterogeneity and its explication in the lexical-semantic domain of this type of texts which include, first of all, various elements of scientific, business, religious, colloquial and artistic discourse. The emphasis is laid on the factors that influence the heterogeneity of the stylistic elements reflected in epistolary dialogues of the poetess with different addressees and on the typical manifestations of text inhomogeneity which determine the peculiarity of the individual interdiscursiveness of Lesia Ukrainka's letters. The author concentrates on the explication of the actual stylistic, genre and lexical-semantic varieties of heterogeneity.

Key words: heterogeneity, epistolary text, letter, text, genre, intertextuality.

Стаття надійшла до редколегії 29.09.2016